

XÊM BẢN NGÀY XUÂN

XÊM BẢN LÀ LỄ HỘI TRUYỀN THỐNG LỚN NHẤT TRONG NĂM CỦA ĐỒNG BÀO DÂN TỘC THÁI VÙNG TÂY BẮC. LỄ HỘI DIỄN RA VỚI RẤT NHIỀU NGHI THỨC TÍN NGƯỠNG TRANG TRỌNG CÙNG VỚI NHỮNG TRÒ CHƠI DÂN GIAN ĐỘC ĐÁO. MẤY NĂM TRỞ LẠI ĐÂY, ĐẶC BIỆT LÀ SAU NGÀY HỘI VĂN HOÁ THỂ THAO CÁC DÂN TỘC TÂY BẮC LẦN THỨ IX (2005) DO BỘ VĂN HOÁ THÔNG TIN, UB DÂN TỘC CỦA CHÍNH PHỦ VÀ TỈNH ĐIỆN BIÊN ĐỒNG TỔ CHỨC THÌ LỄ HỘI XIÊM BẢN ĐÃ CHÍNH THỨC ĐƯỢC CÔNG BỐ NHƯ MỘT NÉT VĂN HOÁ TRUYỀN THỐNG ĐẶC SẮC CỦA ĐỒNG BÀO THÁI Ở TÂY BẮC NÓI RIÊNG, CỘNG ĐỒNG CÁC DÂN TỘC VIỆT NAM NÓI CHUNG, CẦN ĐƯỢC GÌN GIỮ, BẢO TỒN...

“GỖ CỬA” PHONG TỤC...

Dịp thật tình cờ trong một chuyến du xuân đầu năm, chúng tôi đã may mắn được tham dự lễ Xêm Bản của đồng bào Thái ở bản Co My (xã Thanh Chân, huyện Điện Biên, tỉnh Điện Biên). Nói là may mắn bởi theo phong tục cổ xưa thì người lạ không được phép có mặt trong phần cúng lễ, có chăng chỉ được tham gia phần hội khi lễ cúng đã kết thúc và dân bản bước vào chơi các trò chơi dân gian. Chữ “Xêm” trong tiếng Thái có nghĩa là cúng. “Xêm bản” nghĩa là lễ cúng bản, cầu cho năm mới mưa thuận, gió hoà, vụ mùa tươi tốt quanh năm. Lễ hội Xêm bản được tổ chức mỗi năm một lần vào tháng đầu tiên ngay sau Tết Nguyên đán lúc mà bà con dân tộc chuẩn bị lên nương làm vụ mới. Cũng giống như người Hà Nhi chuẩn bị cho lễ cúng rừng, người Tày lo cho tết Kin Chắt... đồng bào Thái chuẩn bị rất công phu cho lễ Xêm bản. Họ họp bản, đóng góp và lo toan chuẩn bị mọi thứ ngay từ trong năm, ở đó quan trọng nhất là phải mời cho được thầy mo có uy tín về, đứng ra làm chủ cúng. Bao giờ cũng phải là thầy mo có uy tín nhất, được kính trọng nhất, do đó thường là phải được giao hẹn từ giữa năm, nếu không thầy mo nhận lời bản khác sẽ là điềm xấu cả năm cho bản. Ngày lành tháng tốt đã được chọn, dân bản họp lại cử ra một đại diện, thường là hậu duệ của dòng họ đầu tiên đến khai phá, xây dựng bản, người đó đương nhiên phải là nam giới được gọi bằng cái tên cháu xửa. Cháu xửa là người thay mặt cho dân bản đứng ra làm chủ lễ trong buổi cúng bản. Sát ngày tổ chức lễ, cháu xửa sẽ thân chinh mang lễ vật đến tận nơi, trang trọng rước thầy mo về bản. Vai trò của người thầy mo trong lễ cúng bản rất quan trọng bởi ông ta là người duy nhất chịu trách nhiệm thực hiện nghi lễ và đọc tất cả các bài cúng trong phần lễ. Thầy mo được coi như cầu nối giữa 2 thế giới theo quan niệm của đồng bào Thái đó là thế giới hiện thực (bản làng) và thế giới thần linh.

Ngay từ sáng sớm tinh sương của ngày lễ hội, 2 cái cổng tre lục lưỡng đã được trai bản dựng ở trước và sau bản. Tại mỗi cổng đều có 2 người mặc trang phục truyền thống đứng gác nghiêm trang để chặn người lạ không cho vào bản khi lễ đang diễn ra. Theo sự sắp đặt, trước khi tiến hành lễ cúng bản, các gia đình đều phải cử một người nam ra dựng cổng bản và tham gia giữ gìn trật tự. Người cao tuổi thì lo phần tế lễ, đàn bà con gái thì lo phụ trách nấu nướng, hậu cần theo ước chế

riêng của cộng đồng từ bao đời. Khấp bản nhộn nhịp trong tiếng lợn bị làm thịt, gà bị cắt tiết, tiếng hát véo von, tiếng trẻ con hồ hởi cười đùa... Đùng giờ Thìn (8 giờ sáng), tại nhà chầu xửa, thầy mo bắt đầu làm lễ cúng tế. Trong phần nghi lễ mở đầu, ngoài thầy mo chỉ có khoảng 4 người giúp việc và chầu xửa là được phép có mặt ở gian làm lễ chính. Thầy mo chậm rãi đọc bài cúng, giọng khi trầm, khi bổng. Nội dung của bài cúng xin phép thần linh, các ma nhà và thông báo việc tổ chức lễ cúng bản, cầu xin sự phù hộ độ trì của thần linh. Kết thúc bài cúng, rượu được rót ra, vẩy xuống sàn nhà chầu xửa, sau đó mâm cúng được rời ra sân. Một lần nữa, thầy mo lại thực hiện nghi lễ xin phép các thần linh, các loại ma cho phép bản làng tổ chức đánh chiêng, đánh trống, mọi người được thoải mái vui chơi, ca hát. Kết thúc nghi lễ mở đầu này, phần lễ chính quan trọng nhất mới được bắt đầu...

VÀO HỘI...

Dưới gốc cây đa cổ thụ ở đầu bản, nơi có miếu thiêng (người Thái gọi là Đông Xê), lễ vật đã được bày ra từ trước gồm một thủ lợn đen, hai con gà, một quả trứng, bát gạo, hương, nến, rượu, tất cả được lót lá chuối, đặt trên chiếc sạp thấp mới được đan bằng nứa tươi. Trong không khí trang nghiêm, thầy mo chậm rãi lấy ra một nắm thóc, một chiếc chài quăng cá, một chiếc búa nhỏ đặt lên đàn cúng rồi đọc tục mo (lời cúng) cầu cho mưa thuận, gió hoà, mùa màng bội thu, xua đuổi tà ma, đem lại sức khoẻ, cuộc sống ấm no, hạnh phúc cho mọi nhà, trẻ con học hành sáng dạ... Cứ kết thúc một đoạn tục mo, thầy cúng dừng lại đón chén rượu từ tay người giúp việc, vẩy xuống đất trước đàn cúng, sau đó mới chuyển sang một đoạn tục mo khác. Ngày trước, thủ tục của một lễ Xem bản rắc rối hơn rất nhiều so với hiện nay. Lễ vật chính để cúng tế phải có một thanh kiếm (do thầy mo bảo quản), một con lợn đen, một con chó, một con vịt, một con gà tất cả đều còn sống. Ngoài ra, người ta còn đan những miếng phen nứa mất cáo; chuẩn bị 5 khóm cây sa nhân; dao thót mới; xôi, rượu, hương,

nhang... Việc giết mổ, chế biến các con vật cũng như sửa soạn đồ lễ chỉ dành riêng cho những người giúp việc thầy mo. Dân bản chỉ là người chứng kiến, thậm chí suốt buổi cúng lễ không ai được tới gần, được nói to hay di chuyển lại qua. "Nếu anh không muốn gặp rắc rối thì tốt nhất đừng đưa máy ảnh ra..." - một anh cán bộ văn hoá xã dặn tôi.

Sau khi các bài tục mo kết thúc, thầy mo đón đoạn tre tươi do người giúp việc lấy từ đàn cúng xuống, dùng dao bổ đôi rồi tung lên trời, miệng lầm nhảm đọc lời khấn. Dân bản nín thở

(được phép vào bản sau khi lễ cúng kết thúc) cùng ngồi vào ăn uống no say, vui vẻ. Những ai thích tham gia các trò chơi thì có thể ra khu sân rộng giữa bản. Tất cả những trò chơi dân gian của người Thái đều được mang ra trong ngày lễ Xem bản để tất cả cùng chung vui, cả ngày cả đêm: Nào múa xoè, đánh trống, ném còn, chơi tổ má le, đẩy gậy... Đám thanh niên thường bị hút về đám ném còn với 2 bên nam thanh, nữ tú tung qua lại cho nhau những quả còn sắc sỡ. Có rất nhiều những cặp vợ chồng trẻ đã bén duyên nhau từ những cuộc chơi

theo dõi, rồi oà lên vui vẻ khi 2 mảnh tre tươi rơi xuống đất, một sấp một ngửa điều ấy chứng tỏ lời cúng của thầy mo đã được Trời (Trời) nghe thấy và chấp thuận. Vậy là cả một năm sắp tới người dân trong bản sẽ được Trời phù hộ cho gặp may mắn, mùa màng tươi tốt, sinh sôi. Lễ cúng chính thức chỉ kéo dài khoảng 30 phút sau đó hai người giúp việc bước lại đàn cúng, nhắc mâm lễ đặt xuống đất để mời thầy mo, chầu xửa và các bạn giúp việc khác cùng hưởng lộc (hưởng một cách hình thức). Sau buổi lễ, chầu xửa mang mâm lễ vật về nhà, lấy thêm rượu, mang thức ăn đã được chuẩn bị sẵn (do cả bản đóng góp) mời thầy mo, những người giúp việc, bà con trong bản và cả những vị khách qua đường

này và cũng không ngoa khi người ta bảo: *Trai gái người Thái đa tình lắm, những ai chưa có đôi thì bao giờ cũng mong ngóng mau chóng đến ngày lễ hội cúng bản hằng năm.*

Điều khiến tôi thú vị nhất là ngay sau lễ khấn thần linh, trời đất, ông trưởng bản đã dẫn một nhóm người vác cây, dất trâu ra "xông nương" bằng những lối đầu tiên để lấy may. Trong hội hè vẫn không quên mùa vụ, vui như thế nhưng ruộng nương không khi nào bị bỏ hoang, và chính nhờ vậy mà càng ngày lễ hội Xem bản của người Thái ở Tây Bắc càng thu hút nhiều sự chú ý của bạn bè bốn phương...

>> MINH TRƯỜNG